

OSNOVNA SVRHA ISLAMSKOG OBRAZOVANJA*

Dr. Mohamed ISMAIL

Svaka zajednica u multietničkim sredinama, bez obzira na vjersku opredijeljenost, osniva svoje centre. Oni obično služe kao središta vjerskih, društvenih i kulturnih aktivnosti. To su također i obrazovni centri prilagođeni tome da kod mladih generacija bude svijest o vjerskim, društvenim i kulturnim vrijednostima zajednice.

Globalni ciljevi muslimanske zajednice su slični osnovnim ciljevima koje baštini većina drugih zajednica širom svijeta. Ali ona ima veću odgovornost: da mladoj generaciji osigura islamsko obrazovanje. Ovu odgovornost je naredio Uzvišeni Allah. On naređuje vjernicima da sebe i svoju familiju spase od džehennemske vatre. Kur'an kaže:

O vi koji vjerujete! Spasite sebe i svoju porodicu od vatre džehennemske. (66:6)

Roditelji će na Sudnjem danu biti odgovorni zbog zanemarivanja obaveze da svoju djecu poduče islamu. U prošlosti, roditeljsko zapuštanje ove obaveze dovelo je do toga da cijele generacije mladih muslimana budu pometene iz krila islama. Upali su u kulturni kotao pretapanja i potpuno izgubili svoj islamski identitet. Da bi spriječili da se ovo ponovi, roditelji i obrazovatelji moraju udružiti snage i boriti se da našoj djeci pruže što je moguće više islamske naobrazbe.

Glavna svrha islamskog obrazovanja jeste u tome da mladim muslimanima pomogne da izgrade islamsku ličnost. Šta je to islamska ličnost?

U svom članku o islamskoj ličnosti, Mahmoud Rashdan ju je definirao kao praktičnu manifestaciju islamskog učenja kakvo je objavljeno u časnom Kur'anu i kakvog ga je Poslanik Muhammed, Allah mu mir podario, svojim primjerom pokazao. O Poslaniku Muhammedu, Allah mu mir podario, Uzvišeni Allah u Kur'anu kaže:

Vi u Allahovu Poslaniku lijep uzor imate za onoga ko se u Allaha uzda, i Onom Svijetu nada, i puno spominje Allaha! (33:21)

Islamske vrijednosti treba usaditi u svijest naše djece s ciljem da ih one, poput sidra, spriječe da postanu žrtve neprihvatljivih tendencija koje mlade ljude udaljuju od principa islama. Redovne islamske škole (medrese, o. p.) sa stvarnim naglaskom na islamskom obrazovanju mogu više učiniti na formiranju ličnosti kod djece, ali tamo gdje takve škole nisu dostupne (posebno u domenu osnovnog obrazovanja) u pomoć moraju priskočiti vikend-škole (mektebi, o. p.). Premda njihovo vrijeme za nastavu može biti ograničeno na četiri do pet sati sedmično, njihov učinak je i pored toga značajan.

Učenici koji su završili mekteb nerijetko svoje znanje pokazuju u za to, odgovarajućim prigodama. U svojim redovnim školama koje pohađaju oni prave prezentacije o islamu, skreću pažnju svojih učitelja na pogrešno prikazivanje islamskog učenja u tekstovima njihovih društvenih predmeta, i klone se neprihvatljivih aktivnosti. Oni svoju

¹ Ulomak iz knjige Nastavne tehnike i efektivne strategije za nedjeljne islamske škole, *American Trust Publication*, USA

opredijeljenost pokazuju i privrženošću islamskom načinu odijevanja unatoč komentarima i kritikama njihovih prijatelja i školskih kolega. Oni izmamljuju poštovanje i pohvalu od svojih učitelja u državnim školama za svoje ponašanje i vladanje, i povrh svega toga, oni se kasnije vraćaju u svoje islamske škole da bi pomogli u podučavanju svojih mladih prijatelja. Sve ovo pokazuje da sve što učenici nauče za relativno kratak period nastave u mektebima ne bude za badava a ni napori njihovih vjeroučitelja ne budu uzaludni.

Učenje - promjene u ponašanju

Svrha islamskog obrazovanja je da ponudi kako znanje tako i ambijent pogodan za formiranje islamske ličnosti. Obrazovanje podrazumijeva učenje, a učenje je proces odrastanja. On se razvija polahko i bez klišeja. Neki uče brzo, dok drugima treba više vremena da nauče istu materiju ili zadatak. Ali najbitnija stvar je učenikova primjena tog znanja. Učenje se smatra uspješnim kada, kao rezultat, dođe do promjene u ponašanju. Premda je promjena ponašanja težak proces koji uzima puno vremena, to je jedan bitan elemenat u formiranju ličnosti i mora mu se pristupiti energično i nepokolebljivo.

Primarni cilj vjeroučitelja (muallima) ne bi trebao biti ograničen samo na pomaganje učenicima da nauče čitati kur'ansko pismo i da razumiju Kur'an, fikh i historiju islama; njihov najvažniji zadatak jeste da dovedu do postepenih promjena u ponašanju učenika. Naprimjer, uzmimo vrlo jednostavan primjer studentskog konzumiranja popularnih sokova kao što su *Coca-Cola* ili *Seven-Up*, koji rastućom brzinom preuzimaju mjesto vodi u njihovoj ishrani. Vidimo, kako mlade ljude tako i odrasle, kako u jednom dušku iskapljuju limenku ili flašu od tri decilitra. Oni to čine sa užitkom, sa zadovoljstvom jednog sportskog profesionalca. Oni vide nogometne i košarkaške asove kako to čine na reklamama mnogo puta, pa se i oni, kada to čine, osjećaju poput svojih heroja sa ekrana.

Zvijezde iz televizijskih reklama ne mogu biti uzori našoj djeci. Ovi "heroji" sa malih ekrana prave reklame jednostavno da bi zaradili novac; oni malo razmišljaju o moralnim i etičkim aspektima svojih

postupaka. Velike poslovne konglomeracije manipuliraju i eksploatiraju njihovu popularnost da povećaju prodaju. Čini se da za njih novac sve opravdava, jer da nije tako oni svoje proizvode ne bi proturali na ovakav način.

Nama je, čak i u tako svjetovnim stvarima kao što su jedenje, pijenje i spavanje, naš Poslanik, Allah mu mir podario, koji je naš jedini uzor, ostavio prilično jasne i detaljne instrukcije. *Hadisi* koji se odnose na način konzumiranja tečnosti savjetuju nam da sjednemo, izgovorimo *Bismillu* i ispijemo piće u tri duška. Ako bismo kod naših učenika primijetili ovakvo postupanje nakon što smo ih upoznali sa spomenutim hadisima mogli bismo slobodno reći da se nešto naučilo, jer vidimo primjetnu promjenu u njihovom ponašanju.

Šta ako se desi da učenici ovako postupaju u našem prisustvu, a kada nas nema ponašaju se drugačije? Takva pojava bi ukazivala na to da učenje nije bilo usvojeno i nametnula bi jedno drugo pitanje: Šta treba uraditi da se postigne trajna promjena u ljudskom ponašanju? Da bi promjena u ponašanju trajala potrebno je da (vjero)učitelji i roditelji na nju neprestano upozoravaju, i, također, ona mora postati pravilo među elitnom grupom učenika. Među svim faktorima promjena, norme elitne grupe u najvećoj mjeri utječu na ponašanje omladine. Naprimjer, mladići su počeli puštati brade. Ne bi oni ovo uradili samo zato što to njihovi roditelji od njih žele. To je bila potreba da se potvrdi pravilo grupe koje ih je navelo da to urade. (Vjero)učitelji moraju uvidjeti ovaj potencijal i usmjeriti ovu društvenu energiju u izgradnju jedne dinamične grupe u skladu sa principima Kur'ana i *sunneta*.

Očigledno je da se zadatak izgradnje jedne dinamične elitne grupe ne može obaviti u okvirima nastavnih časova. To zahtijeva sponzorstvo, napor, predanost i čitav niz smišljenih, prema cilju orijentiranih, aktivnosti tokom dužeg vremenskog perioda. Kao prvi korak, (vjero)učitelji moraju uvidjeti, a potom objasniti roditeljima svojih učenika potrebu, značaj i vrijednost muslimanske elitne grupe. Oni moraju isticati važnost koju naša vjera pridaje grupnim naporima navodeći primjere različitih formi *ibadeta*, kao što su džuma- namaz, *bajrami*, *dženaza*-namaz, post i *hadž*, koji su kolektivni po svojoj prirodi i koji podrazumijevaju grupnu aktivnost.

Drugi korak za (vjero)učitelje je da saznaju da li u susjedstvu ili gradu već aktivno postoji neka muslimanska elitna grupa. U nekim gradovima svršenicima mekteba se organiziraju u grupe. Neki se redovno sastaju i organiziraju seminare o temama koje sami izaberu. (Vjero)učitelji bi udruženi s roditeljima trebali hrabriti učenike da se uključuju u ove omladinske aktivnosti.

Treći korak bi trebao biti upoznavanje učenika sa muslimanskim omladinskim organizacijama (kao što su Muslimanski omladinski krug, o. p.), i podsticaj da učestvuju u njihovim lokalnim, regionalnim i nacionalnim manifestacijama i programima. Ako Bog da, ovi forumi će pružiti široke mogućnosti lokalnoj omladini da se upozna, iskuje jako bratstvo utemeljeno na principima islama i zajednički rade u misiji koju je Allah povjerio ovoj zajednici kao: *... najboljoj zajednici koja se ikada među svijetom pojavila, vi dobro da se čini zapovijedate, a zlo da se radi zabranjujete, i u Allaha vjerujete.* (3:110)

Faktori koji utječu na proces učenja

Učenje ovisi o brojnim faktorima. Među njima su presudni fizičko i mentalno stanje onih koji uče, priroda onoga što se uči, školski ambijent, i kvalitet (vjero)učiteljeve i roditeljske pomoći i podrške.

Spremnost učenika da uči povećava se kada je učenik fizički i emocionalno rasterećen. Opće je poznato da većina učenika dolazi na nastavu ujutro a da uopće nisu doručkovali. Oni sjede u razredu praznih stomaka i otupjelih umova. Oni odrađuju u razredu ono što se od njih traži ali ne u traženoj mjeri i ne učestvuju u potpunosti u nastavnim aktivnostima. Zašto oni preskaču doručak? Je li to zato što kod kuće nemaju šta jesti? Naprotiv, oni smatraju da je prenaporno otvoriti frižider da bi izvadili mlijeko ili čak da je još teže usuti pšenične pahuljice u zdjelu. Roditelji su uvjereni da su njihova djeca u stanju obaviti ovaj jednostavan čin, i to onako kako treba. Ali oni to nisu. Ni djevojke nisu ništa bolje u ovom pogledu; one čak nadmašuju momke. U zemlji izobilja one svojevolumino gladuju. One prelaze na dijetu, preskačući doručak, pa čak i ručak, u nastojanju da izgledaju vitke kao televizijske zvijezde, ne shvatajući posljedice toga po njihovo zdravlje.

(Vjero)učitelji bi trebali educirati i roditelje i učenike o potrebi uzimanja bogatog doručka i ne bi im smjeli dopustiti da žvaču žvakaće gume i pušu balone kao zamjenu za doručak.

(Vjero)učitelji bi također trebali biti svjesni sukoba kod kuće i posljedica koje ti sukobi ostavljaju na učenicima. Teško je očekivati da se osjećajan učenik, koji prisustvuje ili je u centru dnevnih svađa svojih roditelja, u potpunosti posveti radu na času. Sukobi u kući i društvu postaju veći i kompleksniji nego ikada prije i veliko su opterećenje za mozgove učenika. Premda se to čini vrlo teškim, (vjero)učitelji bi trebali odvojiti vremena da identificiraju takve učenike i da ih posavjetuju sa ljudske i islamske strane.

Druga stvar koja se tiče učenja jeste narav i nivo nastavnih materijala. Naprimjer, mora postojati usklađenost između nivoa čitalačkih sposobnosti onoga koji uči i zadataka koji se pred njega postavljaju. Generalno gledano, učenik četvrtog razreda bi bez problema trebao čitati knjigu na tom nivou i biti u stanju razumjeti i odgovoriti na pitanja o njenom sadržaju. Udžbenik za viši čitalački nivo ne bi bio odgovarajući. Slično tome, tekst na nižem čitalačkom nivou doveo bi do toga da napredniji učenik izgubi interesovanje za istim. Prilikom izbora knjiga za različite razrede jedan od kriterija bi trebao biti da se napravi dobar uvid u nivo tekstova kako bi se osigurala ova ujednačenost.

Treći faktor koji unapređuje ili unazađuje učenje jeste školski ambijent. Fizički uvjeti uzimaju danak kada je u pitanju zainteresiranost učenika. Naprimjer, prepune učionice, neodgovarajuće grijanje, nepostojanje klima-uređaja u učionicama, destruktivno djeluju na učenike. Na učenje učenika utječe i društvo sa kojim se druži. Njihovi rezultati mogu rasti ili opadati zavisno od toga kakva je motivacija i nastojanje grupe.

Četvrti i najvažniji faktor je (vjero)učitelj. Kroz svoj entuzijizam, ohrabivanje i podršku ili u potpunom nedostatku toga, (vjero)učitelj može praviti ili kvariti budućnost učenika. (Vjero)učitelj ili (vjero)učiteljica mogu motivirati učenike da se uhvate u koštac sa najizazovnijim zadacima ili ih držati na zadacima koji polučuju minimalne rezultate. Dobar (vjero)učitelj može ostaviti trajan utisak na učenike svojim lijepim primjerom pomaganja učenicima da nauče, i može, također, snalazljivošću nadomjestiti nedostatak odgo-

varajućih pomagala, polustandardnih udžbenika ili bilo kakav drugi nedostatak nastavnog materijala.

Peti važan faktor koji inicira, stimulira i poboljšava učenje jeste podrška i učešće roditelja. Egzistencija, funkcionalnost i neprekidnost mekteba i redovnih škola ovisi o požrtvovnosti, predanosti, moralnoj i finansijskoj podršci roditelja, te njihovoj vjeri da škole mogu biti sredstva pomoću kojih se ulijeva, pothranjuje i ojačava naša vjera i praksa.

Učionica

Centri mnogih zajednica su pokrenuli inicijativu i založili se da izgrade učionice koje bi mogle primiti mektebske učenike. Drugi su još uvijek u procesu preuređivanja dostupnog prostora za izgradnju učionica po važećim standardima. Prostorno uređenje razreda, stolice, stolovi, osvjetljenje, tabla, i temperatura, sve to igra važnu ulogu u povećanju ili smanjenju stepena udobnosti za učenike. Ali neki faktori igraju važniju ulogu od drugih. Naprimjer, visina i oblik stolica neće izazvati toliku neudobnost koliko će izazvati neodgovarajuća temperatura u prostoriji.

Održavanje odgovarajuće temperature u učionici, u ekstremnim situacijama do kojih dolazi kako za vrijeme ljeta tako i za vrijeme zime, važan je faktor u procesu učenja. U vremenima kada temperatura u učionici padne daleko ispod nivoa normalne udobnosti, učenici postaju nemirni i nepažljivi. Teško je očekivati da učenik koji je neopušten i uznemiren pažljivo prati nastavu. Ponekad (vjero)učitelji ignoriraju ili minimiziraju nepravilnosti u kojima se učenici nalaze i pribjegavaju reakcijama poput navođenja primjera teškog rada sa kojim su se suočavali Poslanikovi, Allah mu mir podario, ashabi. Njihova teška iskušenja u pustinjskom kraju, i strpljivost koju su pokazali, podstičući učenike da se isto tako suočavaju sa neudobnošću. Ali učenici nisu spremni da se suoče sa takvim izazovom ili nisu dovoljno obučeni da to urade. Ovaj naglašeno vjerski pristup obično niti rješava situaciju niti smanjuje stepen neudobnosti kod učenika.

(Vjero)učitelji bi trebali biti realistični i odvesti učenike iz učionice u neku udobniju prostoriju ako je moguće ili ih uključiti u neke nastavne aktivnosti

koje će njihovu pažnju odvratiti od neudobnosti nastavnog ambijenta. Oni bi se trebali suzdržati od navođenja primjera koje učenici niti razumiju niti mogu povezati sa trenutnom situacijom.

Preveo
Ifet Mustafić

Summary

We must work to continuously improve teaching methodology and to meet students' needs by adopting and developing appropriate teaching methods and materials of instruction. The implementation of teaching methods is essential if our children are to continue coming to the weekend schools (and religious classes in regular schools) and not to be turned off by the monotony of teacher talk for the entire duration of class, however religious and spiritual its content might be. This work represents an introduction to the larger study titled "Teaching Tips and Effective Strategies for Weekend Islamic Schools".

m